

Työn joustavuuden lisääntyminen: positiivista vai negatiivista?

■ *Max Koch and Martin Fritz (toim.) Non-Standard Employment in Europe, Paradigms, Prevalence and Policy responses. New York, Palgrave Macmillan. 2013. 246s.*

Kirja *“Non-Standard Employment in Europe”* on artikkelikooste, jossa työelämän sääntelyn vapautumista ja niin kutsuttuja epätyypillisiä työsuhteita lähestytään kolmesta eri näkökulmasta; teoreettisesta, taloudellisesta ja poliittisesta. Alun johdantoartikkeleissa luodaan katsaus työmarkkinoiden pelisääntöjen joustavuuden lisääntymiseen (destandardisaatio) ja siirtymiseen sodan jälkeisestä fordismista nykyiseen rahoituslaitosten toteuttamaan ”finanssikapitalismiin”. Tarkastelun pohjaksi on otettu tunnettujen alan teoreetikkojen, *Weberin, Parkinin, Bourdieun ja Brennerin* ajatuksia. Merkittävä muutos työelämässä todetaan tapahtuneen 1970 – luvulta lähtien. Tehokkuuden ja tuottavuuden nimissä työelämän sääntelyä halutaan vähentää ja joustavuutta lisätä (flexicurity). Muutos näkyy työntekijäpuolella lisääntyvänä epävarmuutena työn säilymisestä ja toimeentulon riittävydestä. EU:n virallinen linja on ollut joustavuuden lisääminen ja sääntelyn karsiminen, joskin samalla on korostettu työntekijän taloudellista suojaa.

EU – maiden kehitys poikkeaa toisistaan

Kirjan laajin osa keskittyy työelämän joustavuuskehityksen analysointiin kymmenessä, taloudeltaan paljon toisistaan poikkeavassa EU – maassa: Espanjassa, Kroatiaassa,

Iso-Britanniassa, Puolassa, Saksassa ja neljässä Pohjoismaassa. Suunta kaikissa maissa on etenkin 2000 – luvulla kulkenut kohti joustavuutta, mutta muutoksen tahti on ollut erilainen. Joissakin maissa kehitys on ollut hyvin nopeata, kun taas toisissa, erityisesti Pohjoismaissa, ei ole nähtävissä dramaattisia muutoksia fordismiin aikaan verrattuna. Esimerkkinä nopeista muutoksista voidaan mainita Espanja, jossa vakituisilla työntekijöillä on perinteisesti ollut hyvä irtisanomisuoja. Siirryttäessä fordismista finanssikapitalismiin ja maan joutuessa taloudelliseen taantumaa, määräaikaisista, epävarmoista työsopimuksista on tullut sääntö ja vakituisista työsopimuksista poikkeus.

Samaan suuntaan on kulkenut myös Puola. Vapautuminen sosialistisesta sääntelytaloudesta ja lainsäädännön puuttuminen ovat johtaneet äärimmäisen joustaviin työmarkkinoihin ja alhaisiin palkkoihin. Puolassa työehtojen heikentäminen nähdään oikeana keinona sopeuttaa työvoimaa markkinoiden tehokkuus- ja tuottavuusvaatimuksiin. Tämän seurauksena moni työssä käyvä voidaan lukea köyhäksi ja palkansaajien ostovoima on heikentynyt. Muutos on samalla huomattavasti vahvistanut työnantajien asemaa.

Iso-Britannia on ollut malliesimerkki liberaalista, markkinaehtoisesta työelämän sääntelystä. Sääntelyn purkaminen on siellä kuitenkin tapahtunut enemmänkin alakohdittaisesti kuin kokonaisvaltaisesti ja suunnitellusti. Erityisesti runsas maahanmuutto viime vuosina on antanut mahdollisuuksia käyttää rekisteröimätöntä työvoimaa joustavasti jopa siinä määrin, että valtion on ollut pakko alkaa

etsiä uusia keinoja työmarkkinoiden sääntelyyn. Valtio on lainsäädännöllä puuttunut asiaan etenkin silloin, kun tasa-arvo työelämässä on vaarantunut.

Entä sitten Saksa, jossa fordismen kaudella keskeistä ovat olleet työntekijöiden myötämäärämisoikeus ja työehtosopimusten keskeinen asema. Kirjan analyysin mukaan Saksassakin sääntelyn purkamista on tapahtunut, joskaan ei yhtenäisesti kaikilla aloilla. Työolojen kirjavuus eri alojen välillä on lisääntynyt ja epätyypillisiä työsuhteita käytetään aiempaa enemmän. Ammattiliittojen vaikutusvalta työoloihin on heikentynyt ja palkoista sovitaan yhä enemmän paikallisesti. Myötämääräminen työpaikoilla on vähentynyt jopa niillä aloilla, joissa sitä aiemmin pidettiin selviönä, kuten vientiteollisuudessa. Lisääntyvä globaali kilpailu on luonut pohjan uudentalaiselle työantajastrategialle. Ero 1970-luvun fordistisena aikana noudatettuihin työelämän pelisääntöihin on suuri. Tutkijat eivät näekään Saksan 2010-luvun tilanteessa suurta eroa Iso-Britannian perinteiseen liberaaliin työmarkkinapolitiikkaan. Merkittävää konvergoitumista on siis tapahtunut.

Pohjoismaissa sääntelyn purkamista on tutkijoiden mukaan kyllä tapahtunut 1990- ja 2000-luvulla, mutta melko hitaasti. Osa-aikatyö miesten keskuudessa on lisääntynyt ja kaikissa Pohjoismaissa epätyypillisiä työsuhteita solmitaan enemmän kuin aiemmin. Tämä kehitys ei kuitenkaan vielä merkitse sääntelyn purkamista. Epätyypilliset työsuhteet ovat paljon yleisempiä Suomessa ja Ruotsissa Norjaan ja Tanskaan verrattuna. Norjalaiset myös suhtautuvat kaikkein positiivisimmin työnsä varmuuteen ja uuden työn löytämiseen kun taas tanskalaiset ja suomalaiset suhtautuvat pessimistisesti mahdollisuuksiin löytää vastaavaa työtä muualta. Tulos yllätti tutkijat, sillä aiemmin Tanskassa työvoiman liikkuvuus on ollut hyvin vilkasta. Työmarkkinat ovat siis muuttuneet myös Tanskassa, mutta tutkijoiden käsitys Pohjoismaista on yhä se, että merkittävää muutosta työmarkkinoilla ei ole tapahtunut.

Sääntelyn purkaminen aiheuttaa sekä negatiivisia että positiivisia seurauksia

Kirjan lopussa pohditaan köyhyyden ja osa-aikatyön välistä suhdetta. Osa-aikatyöntekijöiden vaara vajota köyhyyteen on suurempi kuin koko-aikatyöntekijöillä. Erityisen suuren köyhyysriskin kohtaavat osa-aikatyötä vastentahtoisesti tekevät. Osa-aikatyöntekijät ovat heikosti palkattuja tai heillä teetetään vain tilapäistyötä erityisesti niissä maissa, joissa motiivi osa-aikatyöhön lähtee yksinomaan työnantajan tarpeista. Tällöin osa-aikatyö aiheuttaa erityisiä ongelmia toimeentulolle.

Tutkijat ovat kuitenkin löytäneet myös positiivisia esimerkkejä osa-aikatyöstä. Hollannissa sekä miehet että naiset tekevät mielellään vapaaehtoisesti osa-aikatyötä. Köyhyyttä esiintyy osa-aikatyöntekijöiden keskuudessa vähiten Euroopassa juuri Hollannissa, koska työtunnit eivät ole aivan vähäisiä ja osa-aikatyöntekijöillä on samat sosiaaliset oikeudet kuin muillakin työntekijöillä. Osa-aikatyön haittoja ja köyhyyteen vajomista voidaan lieventää myös sosiaalisilla tulonsiirroilla, työn ja sosiaaliturvan yhteensovituksella.

Kirjan toiseksi viimeisessä artikkelissa tarkastellaan epätyypillisten työsuhteiden laajempia vaikutuksia ja kehitystä vuosina 1998–2008. Joitain positiivisiakin vaikutuksia havaitaan. Vaikka työelämän pelisääntöjen heikentäminen ja joustavuuden lisääntyminen ovat lisänneet taloudellista epävarmuutta ja syventäneet sosiaalista jakautumista, on vastapainona havaittu sosiaalisen integraation lisääntyneen: naiset osallistuvat työmarkkinoille aiempaa enemmän ja työttömyys on vähentynyt uusien työmahdollisuuksien auetessa. Tämän seurauksena perheiden taloudelliset vaikeudet ovat helpottaneet. Joustavuuden lisääntyminen työelämässä ei siis ole pelkästään negatiivinen ilmiö.

Kirjan viimeinen osa käsittelee epätyypillisiä työsuhteita laajentuneessa Euroopan Unionissa. Yhtenäisiä johtopäätöksiä on vai-

kea vetää. Jos epätyypillisestä työsuhteesta ja pysyvistä työsuhteesta maksetaan samantasaista palkkaa, ei köyhyysriskiä ole. Siksi poliittiset ohjelmat, jotka tähtäävät palkkauksen tasa-arvoon myös epätyypillisissä työsuhteissa ehkäisevät köyhyysriskiä ja lisäävät tasa-arvoa eri työsopimustyyppien välillä. Artikkelissa kuitenkin korostetaan, että alhaiset palkat eivät sellaisenaan vaikuta köyhyysriskiin. Siihen vaikuttavat monet muutkin seikat, kuten kotitalouden kokonaistulot. Tutkimusten valossa oikea strategia köyhyyden torjumisessa olisi työllisyyden edistäminen erityisesti haavoittuvien ryhmien kohdalla. Monen elättäjän talouksia ja mahdollisuuksia osallistua työelämään tulisi edistää esimerkiksi yhteiskunnan tukeman lasten hoidon avulla. Tältä osin onkin osoitettavissa hyviä käytäntöjä muun muassa Hollannissa, Belgiassa ja Tshekin tasavallassa, joissa epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien köyhyyden vähentämisessä on saavutettu hyviä tuloksia.

Loppuarvio

Loppuarvioinnissaan kirjan toimittajat myöntävät tutkittavan aiheen monimuotoisuuden. Työelämän pelisäännöt ("standarit") ovat jokaisessa EU – maassa kehittyneet lähinnä paikallisten olosuhteiden muovaamana ja kehitys on alkanut toisen maailmansodan jälkeisessä Euroopan ilmapiiirissä, joka suosi työntekijöiden oikeuksia ja hyvinvoinnin lisääntymistä. Tämä fordismien kausi vaihtui 1990–2000 – luvulla finanssitalouteen. Pääoman merkitys kasvoi ja työelämässä alettiin korostaa tuottavuutta ja kilpailuky-

kyä tuottojen lisäämiseksi. Tämän seurauksena arvot, jotka korostivat työntekijöiden oikeuksia ja hyvinvointia ovat jääneet taka-alalle etsittäessä keinoja tuottavuuden lisäämiseksi. Kirjoittajat eivät pidä kehitystä myönteisenä. He kaipaavat uusia säännöksiä, erityisesti EU – tason direktiivejä, jotka voisivat hidastaa työelämän säännösten rapautumista. Erityisesti kaivattaisiin pelisääntöjä viime aikoina lisääntyneen pakollisen yrittäjyyden kieltämiseksi ja kotona tehtävän työn sääntelemiseksi. Kehitys kohti sääntelemättömiä työmarkkinoita olisi saatava pysähtymään. Tällaisesta pyrkimyksestä onkin jo nähtävissä myönteisiä esimerkkejä. Euroopan työllisyysstrategiassa ja useissa EU:n direktiiveissä sekä Euroopan tuomioistuimen käytännöissä työelämän sääntely on viime aikoina alkanut korostua.

Kirja *"Non-Standard Employment in Europe. Paradigms, Prevalence and Policy responses"* on mielestäni erittäin tärkeä puheenvuoro Suomen nykyiseen pelisääntökeskusteluun. Suomessa on viime aikoina virinnyt keskustelua muun muassa työehtosopimusten yleissitovuuden purkamisesta, niin sanottujen 0-sopimusten ja osa-aikatyön lisäämisestä sekä erilaisten vapaiden, kuten "pekkaspäivien" poistamisesta tuottavuuden ja kilpailukyvyyn nimissä. Kirja tarjoaa tutkittua tietoa ja kokemuksia eri maista sääntelyn purkamisen seurauksista, sekä positiivisista että negatiivisista. Nämä tutkimustulokset antavat painavia argumentteja myös Suomen ajankohtaiseen keskusteluun ja keinovalikoimien etsintään. Suosittelen kirjaa kaikille työelämästä ja työmarkkinoiden pelisäännöistä kiinnostuneille.

Yrjö Mattila